

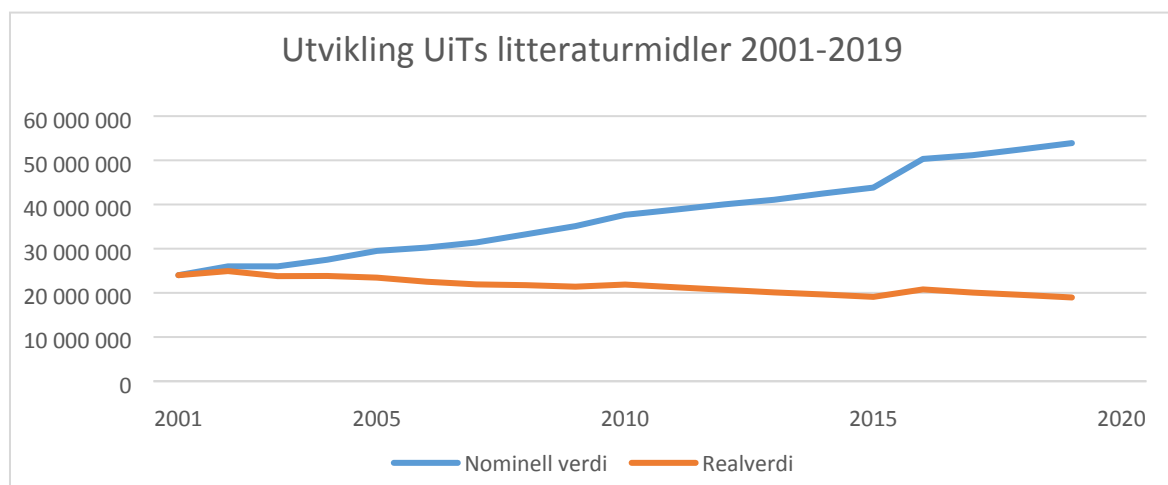
Historikk litteraturmidler (vedlegg 2 i BS-saken)

Prisutvikling internasjonal litteratur

Prisutviklingen på litteratur og de store utgivers monopolstilling har vært et hett tema innenfor vår sektor, og særlig innen fagbiblioteksektoren, i lang tid. Prisveksten på internasjonal faglitteratur har gjennomgående vært høyere enn nasjonal prisvekst. Den høye prisveksten antas å ha sammenheng med monopolstillingen, og Open Access-initiativene kom delvis som en reaksjon på dette. Med overgangen til elektroniske tidsskrift/digitale ressurser som begynte for rundt 20 år siden, ble forskjellen mellom reell prisvekst på disse ressursene og nasjonal prisvekst forsterket.

Litteraturbevilgningens kjøpekraft

Litteraturbevilgningen fra UiT har ikke holdt tritt med prisveksten på vitenskapelig litteratur. Det er typisk bevilget økning i midlene tilsvarende norsk pris- og lønnsvekst. Dette har medført redusert kjøpekraft år for år. Fra 2001 og fram til i dag er kjøpekraften redusert med vel 20 %. Diagrammet nedenfor viser utviklingen i litteraturmidlene nominelt og reelt i perioden 2001-2019:

I 2016 har kurvene en knekk, som skyldes fusjonene med HiH og HiN. Den mindre knekken i 2009 gjenspeiler fusjonen med HiTø.

Merverdiavgift på elektroniske ressurser

Dertil kommer at da de vitenskapelige tidsskriftene gikk over fra papir til elektronisk form, gjaldt ikke lenger fritaket for merverdiavgift. Denne utviklingen begynte rundt årtusenskiftet. Inntil da var det ikke merverdiavgift på litteraturmidlene. Litteraturbevilgningen har aldri fått noen økning for å kompensere for at tidsskriftene ble merverdiavgiftpliktige. I 2015 utgjorde merverdiavgiften på litteraturkjøpene vel 8 millioner kroner. Litteraturkostnadene for 2021 er budsjettet til 57,5 millioner kroner, hvorav merverdiavgift utgjør knapt 10,5 millioner kroner.

Valutakurser

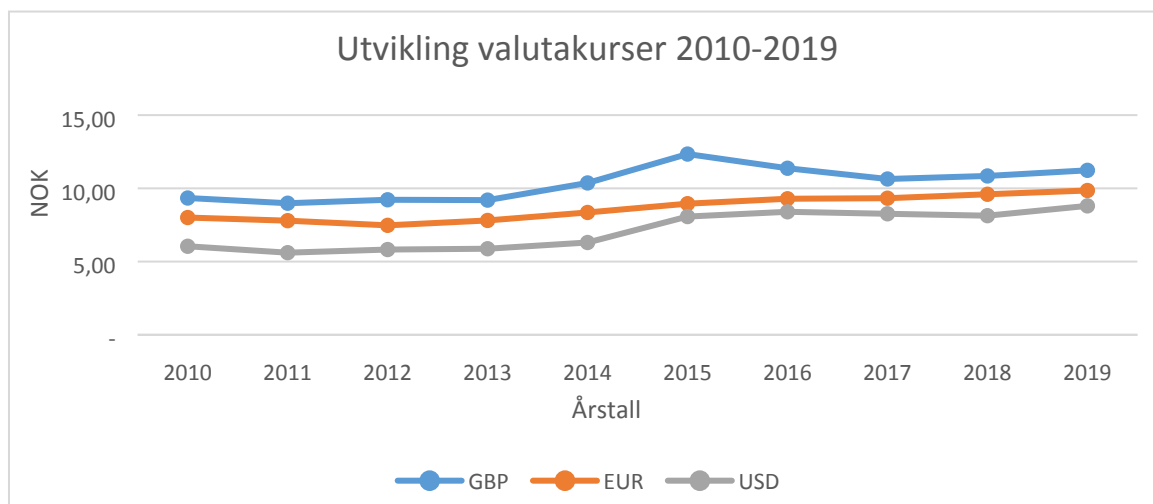
Det meste av litteraturen kjøpes i utenlandsk valuta. Nesten halvparten kjøpes i euro, og om lag tredjeparten i amerikanske dollar. Litteraturkostnadene påvirkes derfor sterkt av endringer i valutakursene.

Tabellen nedenfor viser hvordan kostnadene fordeler seg pr valutatype (2020-tall):

	2020	
Valuta	Andel	Valutakurs
EUR	49 %	9,8
GBP	8 %	11,0
USD	34 %	9,0
NOK	9 %	1,0
Andre	0 %	1,0
Samlet	100 %	

De siste årene har den norske kronen svekket seg i forhold til utenlandsk valuta. Prosentvis økning i 10-årsperioden 2010-2019 er hhv 20 % for GBP, 23 % for EUR og hele 46 % for USD.

Grafen¹ nedenfor viser utviklingen:

I 2020 var valutakursene spesielt høye (snitt GBP 12,05, EUR 10,72 og USD 9,40), men er den siste tiden noe redusert igjen.

¹ Kilde: Norges bank

Fusjonene med HiTø (2009), HiF (2013), HiH (2016) og HiN (2016)

UiT fusjonerte i perioden 2009-2016 med høyskolene i Tromsø (HiTø), Finnmark (HiF), Harstad (HiH) og Narvik (HiN). Ved alle disse fusjonene lå det som premiss at alle UiTs ansatte og studenter etter fusjonen skulle ha lik tilgang til litteratur. Høyskolene kom inn med sine litteraturmidler og abonnement, men når alle elektroniske abonnement var forutsatt å gi tilgang til alle ansatte og alle studenter, ble den totale ekstrakostnaden større enn de tilførte midlene. Dette førte igjen til økt press på litteraturmidlene.

Litteraturmidler til nye fag

Det har i liten grad vært tilført ekstra litteraturmidler til oppbygging av litteraturstamme i nye fag. Dermed har det vært nødvendig å sette av midler til dette fra ordinær bevilgning, noe som også har medført økt press på litteraturmidlene.

UBs kompensierende tiltak

Faktorene beskrevet ovenfor – høy utenlandsk prisstigning, merverdiavgift på vitenskapelig litteratur og ugunstige valutakurser – virker alle i negativ retning for litteraturmidlene. Gunstig valutakurs i deler av perioden har motvirket de negative konsekvensene for kjøpekraften noe. Men det har blitt stadig vanskeligere å opprettholde en tilfredsstillende portefølje av vitenskapelig litteratur og et tilfredsstillende tilbud til UiTs studenter og ansatte.

Bedre innkjøpsmodeller og avtaler

I mange år gikk dette likevel bra, ved hjelp av en betydelig innsats for å utvikle bedre innkjøpsmodeller og forhandle fram bedre avtaler.

UB har etter hvert opparbeidet stor kompetanse på å forhandle pris med leverandørene. Her legges det ned et stort og godt arbeid, som bidrar til effektiv økonomisk utnyttelse av litteraturbevilgningen. For å oppnå gode priser forhandles det også nasjonalt gjennom Unit² for de største og viktigste avtalene.

For å lette forvaltningen benytter UB agenter og store bokleverandører som mellomledd i litteraturanskaffelsene. Litteraturinnkjøp er underlagt reglene om offentlige anskaffelser og avtalene legges derfor ut på anbud. Anbudet dreier seg om omfanget av litteratur agentene kan tilby, deres tjenester og behandlingsgebyr. Utgivers pris på det enkelte produkt er ikke en del av anbudet.

På vegne av UiT deltar UB i Unit-konsortiene. Unit administrerer konsortier med en rekke ulike leverandører av elektroniske ressurser til fag- og forskningsbibliotek i Norge. UB har et betydelig antall litteraturavtaler gjennom disse konsortieavtalene. Store avtaler er prisgunstige, men begrenser frihet til reduksjon i porteføljen – reduksjon betinger store kutt, da hele abonnementspakker blir omfattet.

² Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning

Videre har UB i dag rammeavtaler med EBSCO International Inc. om anskaffelse av databaser, og F. Delbanco & Compagnie og Akademika om bøker. Dersom disse ikke kan levere, benyttes andre leverandører.

Det er etablert samarbeid med bibliotekene ved de andre breddeuniversitetene (UiO, UiB og NTNU) på dette feltet, BOTT-UB.

Reduksjon av andre utgiftsposter knyttet til litteraturbudsjettet

UB har også tatt andre grep for å styrke beløpet som kunne stilles til rådighet for litteraturanskaffelser:

- Stilling finansiert av litteraturmidlene opphørt
- Større andel av UNN-midlene til litteratur (tilsv mindre til drift)
- Lisensavgift for referanseverktøyet EndNote er i sin helhet flyttet til drift (tidl. delvis på litteratur)
- Skjermet litteraturbudsjettet mot bevilgningskutt (ABE, ADM2020, ny husleieordning)

(Tiltakene medfører imidlertid sterkere press på driftsmidlene.)

Redusert portefølje

Siste utveg har vært å redusere porteføljen, dvs å si opp abonnement på tidsskrift og databaser. Dette har vært helt nødvendig i bestrebelsene på å få et budsjett i balanse. Det er sagt opp databaser og tidsskrift tilsvarende knapt 5 mill kroner (inkl mva) fra og med 2021. Forrige store runde med oppsigelser var i 2016, da måtte det sies opp abonnement for nærmere 4 mill kroner. I perioden 2017-2020 er det sagt opp ytterligere avtaler/abonnement for til sammen knapt 2 mill kroner. Totalt er det sagt opp litteraturressurser for 10-11 millioner kroner for perioden 2016-2021. Dette tilsvarer en reduksjon i porteføljen på nærmere 20 %.

I tillegg til ovenstående, er potten avsatt til enkeltkjøp av bøker blitt betydelig redusert.

Innspill/informasjon til universitetsdirektøren

Utfordringene knyttet til litteraturbudsjettet har vært formidlet til universitetsdirektøren via budsjettinnspill og møter.

Kjøpekraftsgapet ble omtalt allerede i 2003/2004, og har vært påpekt i de fleste budsjettinnspillene, sammen med beregninger over bevilgningsbehovet.

Valutaproblematikken er beskrevet fra og med budsjettinnspill til 2010.

Konsekvensene av innføring av merverdiavgift på vitenskapelig litteratur er omtalt i UBs budsjettinnspill fra og med 2008, som bakgrunn for behov for økt bevilgning, stipulert til 5,5 mill kr i 2009. Det ble aldri bedt om særskilt kompensasjon.³

I brev mai 2016 beskriver bibliotekdirektøren at uten større økning i bevilgningen blir omfattende nedskjæringer i porteføljen nødvendige. Brevet etterfulgte muntlige orienteringer bl.a. i dialogmøte og i utvidet ledermøte. Det ble sagt opp abonnement for nærmere 4 mill kroner.

³ De andre BOTT-UB'ene fikk særskilt mva-kompensasjon